

mediata presa d'Albelda acabava de posar a ratlla tot progrés d'Aragó o d'Urgell cap a l'Ebre: Soldevila, *Hi. Cat.* 1, 141 (ZROcafort, GGC 240).

PRON. MOD. *aybéza* Torrelameu, Alfarràs, Algerri 1920; id. entre la gent senzilla i *albéza* entre els més educats, Albesa, Alcoletge (1931). Gentilici: *aybezans* id. id. D'un home provinent d'Albesa ha de venir la *Font i Costa de l'aybéza* prop del Miracle de Solsona, oït així, 1964, encara que Baraut (*Miracle*, 13) ho espatllí en *Aubassà*.

DOC. ANT. En la rivalitat entre els dos comtats hi guarniren tots dos alguns forts a l'entorn. Consta ja escrit *Albesa*, junt amb *Gebut* (al costat de Lleida) per a Bna., el 1120 (*l. c.*); per al d'Urgell, en escrit de 1094 junt amb Montmur (*Cart. Tavernoles*, 105.13); «Ermengaudus Urgellensis Comes --- feci donum D. Deo et Ste. Marie Urg. --- in nostris villis atque castellis --- de uno homine --- in Ysogal, Nargon --- atque in civitate Balagarii sive in *Albesa* et in Tartareuz ---» a. 1126 (*Marca Hi.*, col. 1261); *Albesa* 1149, 1151, 1156, 1165, 1176 (GGC 129; Kehr, *Papsturk.* 329; *CoH. Mor.* LXVIII; *Hist. Lgd.* v, 1187; Kehr 411; *Cart. Tavernoles*, 163.7); «--- *Albesa* ad regandum Corbinis ---» 1160 (MiretS, *TemplH* 73); *Albisia* 1209 i 1226 (MiretS, *Castellbò* 174, 1226); *Albisa* 1227 i 1239 (MiretS, *TemplH* 551, *BABL* XIII, 178), 1359 (*CoDo.ACA* XII, 27). Més referències encara, 1212, 1259, 1316 (*BABL* IV, 34; CCandi, *Mi. Hi. Cat.* II 468, *BABL* v, 5).

Hi havia la tradició d'un miracle famós de Sta. Maria en aquesta vila, anomenada *Albeza* en les *Cantigas* d'Alfons el Savi, ed. Mettmann 146.40, i així o *Albeça* en 146.72, 146.78.1

Només els més savis en temes hagiogràfics i llegendaris podran aclarir si hi ha cap relació amb un altre fet d'hagiografia hispànica, que importa citar perquè almenys hi tenim un altre vell testimoni hispànic de la mateixa arrel, sobre un jove Sancius que fou martiritzta a Córdoba en l'any 851: nom que d'altra banda JMLacarra identifica amb el de la comarca basca d'*A-laba*, a base de l'antiga documentació d'un martirologi «ex *Albense oppido*» (*Vasconia Mediev.*, *Hist. y Filol.* 1957, 58).2

ETIM. Es poden donar com a cosa certa i precisa dos punts, i alguns altres com a menys precisables. Un, que és NL pre-romà de la copiosa sèrie dels terminats en *-esa*, l'altre que la inicial ALB- és ja freqüent en noms propis documentats des de l'Antiguitat. La sèrie en *-esa* és típica sobretot de Catalunya, i de noms de població en gran part molt antigues i importants: *Manresa*, els dos *Olesa*, els tres *Artesa*, *Gandesa*, *Castanesa*, *Ardesa*, *Orpesa*, *Soresa* > *Súria*; d'altres documentats ja de molt antic en *-ESA*, com *Otxesa*, *Montesa* o *MENTESA*; i veg. encara altres testimonis d'aquesta terminació pre-romana en *-esa* i en *-ESIO*, *-A*; i més casos d'alguns ja estudiats, en *E. T. C.* I 16, JJ 72. 1-3, 79.1-14 i 50; *-A*, i *-ISI* en Holder I, 1467.3-15, 1469.48.

El nom propi *Albisius* està ja molt documentat en inscripcions i altres fonts de l'Antiguitat; i ens inte-

ressa especialment veure que ja hi és freqüent el femení corresponent *ALBISIA*: així en diverses inscripcions de Roma i de Provença: Holder I, 86-19; no hi manca algun testimoni amb *ε* (*Albess-* incomplet *CIL* III, 12014), però quasi tots figuren amb *ι* en aquelles inscripcions.

En la major part es tracta sens dubte de noms de persona, però en una es podria interpretar *ALBISIA* com el nom d'una deessa, junt amb el d'un déu local, puix que estan en datiu dedicatori o de consagració: segons el cas, prou freqüent, d'una parella divina viril i femenina: «Dis M. T. Tummoni et *Albisiae* coniugi» en una inscripció renana trobada prop de Worms.

Recordem les nombroses proves de comunitat o afinitat trobades entre el substrat hispano-aquitànic i el de Renània assenyalades per Weisgerber (*Rhenania Germano-Celtica*, 288-96, 392-93). També Weisgerber estudia allí teònims en *Albi-*: en particular el repetit *Albiabennae* (343, 346, 349, 401), i a p. 315 § 4, promet tractar de teònims i «matronennamen» amb aquesta inicial en un estudi especial sobre els Ubii (del Baix Rin). La inscripció dedicatòria a *Albisia* fou publicada per J. Brambach, *Corpus Inscr. Rhenanarum*, 909, que ho entén com dedicació als «manes» (*D[is] M(a)ni-bus*): cal deixar-ho en estudi dels epigrafistes, però de tota manera tant *Tummoni* com *Albisiae* han d'estar en datiu i per tant no són dedicants sinó destinataris del vot.

Quant a l'índole del nom, podria ser doncs no sols antroponímica, sinó teonímica i també nom fluvial. Almenys són ben coneguts ja dels antics els rius *ALBIS*: l'*Elbe* del Nord germànic i l'*Aube* del centre de França: doncs, seria cèltic més aviat que germànic, però de cap manera no es podria descartar el sorotàptic per a cap dels dos. *Albis* figura ja en el Geògraf de Ravenna, però amb variant *Albilia* (Holder I, 82.1), i per tant no és segur el detall de la forma, i no sé si ho és més el de la identificació amb el lloc i amb un riu. Que fos també hidronímic el nom d'*Albisa* no és impossible, puix que el seu terme arriba fins al marge de la N. Ribagorçana; però el poble n'és a uns 3 k., i en tot cas la visió del terme ens porta cap a *ALBHOS* 'blanc': les immediacions del poble són pelades i tot el terme, que no es rega, és de colors clars o d'un verd molt pàl·lid (1956).

La naturalesa de la terminació *-esa* indica origen no llatí sinó pre-romà; ara bé *ALBHO-* és indoeuropeu, i difícilment ibèric, però amb fàcils enllaços tant per la banda cèltica (*Albio-rix* NP, *Albio-ric* deessa, Horst Schmitt, *ZCeltPh.* XXVI, 120), com sorotàptica; cf. Pok., *IEW* 30.11f. i ss.; Bertoldi, *ZRPb.* LVI, 179.

Però si fou *ALBISIA* nom d'una deessa, és inevitable veure en la brama de santedat cristiana, revelada per aquells miracles i romiatges, una prolongació vital de la santedat pagana, acollida al si de l'Església: com passà en tants llocs (p. ex. veg. s. v. *Biado*, *St. Beat* < aquità *SEMBETTENNE*).

Dels noms en *-esa* enumerats a dalt, només pocs consten amb *-ESA* antic, altres devien tenir més aviat *-ÏSIA*; i alguns d'ells troben un eco inequívoc en noms